

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
אמור
אייר ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

נושאי השיעור:

גדלותו של גאון רבני תימן ותפארתם מהרי"ץ זיע"א ודרך פסיקתו.
התייחסות לטועים ומטעים כי כביכול דעת מהרי"ץ זיע"א להתיר תספורת בימי
ספירת העומר בכל ימות השבוע, ולא רק לכבוד שבת.
ביאור עומק תשובת מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק חלק שני סימן קי"ח בעניין
ברכת שהחיינו על הריח הטוב המתחדש משנה לשנה, שקלא וטריא הערות
וביאורים בדבריו, האם האכילה היא הנאת הנשמה או הנאת הגוף, ומה מחיה את
האדם.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 378
מספר השיעור בדיסקים – 253

השיעור מוקדש
לרפואת הרב דן בן שלום גראמה הי"ו,
ולהצלחת אבירם אברהם בן דן הי"ו לרפואה שלימה
וזיווג הגון, אבי"ר.

השיעור מוקדש לרפואת הרב דן בן שלום גראמה הי"ו, ולהצלחת אבירם אברהם בן דן הי"ו לרפואה שלימה וזיווג הגון, ולע"נ מרת שמחה בת צאלח ע"ה תנצב"ה, אכ"ר.

גדלותו של-גאון רבני תימן ותפארתם מהרי"ץ זיע"א ודרך פסיקתו.

חילקו כאן לציבור, דפים של-תשובת מהרי"ץ זיע"א, המופיעה בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן קי"ח. ברצוני כי בעז"ה, נלמד את התשובה ביחד. כיון ש'אותיות מחכימות', אינו דומה 'תא שמע' ל'תא חזי', לכן נעבור על התשובה לפי הסדר. הדבר הוא במיוחד, לכבוד הילולת מהרי"ץ זצוק"ל, גאון עוזנו ותפארתנו, גאון רבני תימן ותפארתם.

כידוע, ספרי מהרי"ץ זיע"א, מתייחדים בעיון עמוק, ובהבנה יתירה, ובידיעה מקיפה. ישנה מסורת מפי הזקנים, כי כבר בילדותו, ניכר במהרי"ץ "חדות נפלאה". כך הגדירו זאת.

סיפרו על כך סיפור, אינני רוצה להיכנס ממש לכך, כיון שכאשר היינו ביום ראשון בערב בעיר רכסים, ביומא דהילולא ה-209 למהרי"ץ זיע"א, והבאנו כבר שם את הסיפור באריכות, ואת כל השקלא וטריא [מודפס בחוברת "שערי יצחק" הילולת מהרי"ץ ה'תשע"ד], לכן אזכיר זאת עכשיו רק ב'ראשי פרקים'.

זאת היתה שאלה, שמהר"ר יהודה צעדי זצ"ל, שהיה אחד מרבנותיו העיקריים של-מהרי"ץ, שאל את מהרי"ץ כאשר היה ילד בגיל אחת-עשרה.

השאלה היא, על מה שאמרו חז"ל בירושלמי [בסוף פ"ו דשבת] ובמדרש שה"ש רבה [פרשה ז' אות ח'], ובעוד מקומות, כי כאשר נבוכדנאצר ראה את חנניה מישאל ועזריה, שלא נשרפו בכבשן האש, הוא השתומם. הרי חיממו את כבשן האש, פי שבע מהחום הרגיל. כיון שהם לא רצו לעבוד ע"ז, הם המרו את פיו של-נבוכדנאצר, הוא ציווה להשליך אותם לתוך

הכבשן. והאנשים גיבוריהחיל שהשליכום לכבשן, נשרפו. ואילו להם, לא קרה כלום. הוא מסתכל ורואה, כי אפילו שהשליכום כפותים, חשבו שיוציאו אותם כמיני קליות, שרופים בתוך כמה שניות, והוא בא ומסתכל ורואה, שהם הולכים בלי הכבלים. וכך הוא אומר, קא-אנה חזה גברין ארבעה שרין מהלכין בגוא-נורא ותבל לא-איתי בקון ורוה ד'י רביעיא [רביעאה] דמה לבר-אלהין [דניאל ג', כ"ה]. נבוכדנאצר נזכר מה שהיה במחנה סנחריב, כפי שפירש רש"י, 'דמה לבר אלהין', דומה למלאך שראיתי בהיותי עם סנחריב, כשנשרפו אוכלוסיו, שנאמר (ישעיהו ל"ז) ויד במחנה אשור. ונבוכדנאצר היה שם, ונמלט בתוך עשרה שנמלטו מהם. הוא ראה, שהוא היה דומה לאותו המלאך ההוא. חז"ל אומרים [במדרש רבה בראשית פ' כ"ו ה', ושה"ש הנז"ל, ובירושלמי שבת פ"ו סוף הל' ט"ז], כי המלאך מיכאל, ירד מן השמים, וסטרו על פיו. אמר לו, ליחה סרוחה, תקין מילך. וכי בר אית ליה? מה אתה אומר, 'דומה לבר אלד'ים? וכי להקב"ה ישנו בן? כך מביאים חז"ל, בקשר לנבוכדנאצר.

שאל מהר"י צעדי את מהרי"ץ, כאשר הוא היה ילד קטן, מה רוצים מנבוכדנאצר? הרי מצינו אפילו פסוקים כאלה על המלאכים, כגון שכתוב בתורה בפרשת בראשית, ויבאו בני האלהים את בנות האדם [בראשית ו', ב']. ובספר איוב כתוב, ויבאו בני האלהים להתיצב על י"י ויבוא גם השטן בתוכם [איוב א', ו']. א"כ, ה"ה נבוכדנאצר, יש לומר שהוא מתכווין למלאך. מדוע תופסים אותו על המלה? ומהרי"ץ ענה תשובה על השאלה, ועשינו על כך פלפול שלם, אולם אינני נכנס לכך כעת.

בכל אופן, העיקר שברצוני להראות, אלו שני הדברים הכתובים על מהרי"ץ. ראשית, התשובות החדות שלו. מסופר שהוא ענה מיד. ומוסיפים עוד פרט, שתשובתו היתה בענוה יתירה, אף שהיה ילד קטן.

עוד נרחיב על פרט זה בהזדמנות, מהו המושג 'כהלכה למשה מסיני'.

בכל אופן רואים, כי גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, זכה שהוא התקבל לדורות כ'מאריה דאתרי'.

התייחסות לטועים ומטעים כי כביכול דעת מהרי"ץ זיע"א להתיר תספורת בימי ספירת העומר בכל ימות השבוע, ולא רק לכבוד שבת.

אולם צריך לדעת ללמוד, להעמיק לדייק ולהבין את פסקיו. לצערנו, לפעמים ישנם אנשים שטחיים, אשר לא ירדו לעומק דבריו. ולכן אחת מן השתיים, או שהם חושבים כי אפשר לדחות את דבריו או לחלוק עליו, או שלאידך גיסא, הם מקבלים דבריו באימה ובראה, אבל אינם מבינים אותו אל נכון, ומגיעים למסקנות לא נכונות, ואפילו מפרסמים אותם לרבים. דוגמא אחת, בזמן האחרון אני שומע, כי ישנם הטועים ומטעים את הרבים בעניין תספורת בימי הספירה, וזאת מתוך שאינם מעיינים בדבריו כפי שצריך. כאשר תכף נלמד בעז"ה את התשובה שלמהרי"ץ, לגבי ברכת שהחיינו על ריח חדש, נראה כמה דבריו עמוקים וחדים, וכל מלה היא במשקל ובמדה ובמשורה. מהרי"ץ היה מופלג בהבנה יתירה, וידיעה מקיפה, עמוק עמוק מי ימצאנו.

יש המפרסמים בשנים האחרונות, מישהו אמר לי זאת שוב פעם בימים האחרונים, לכן התעוררתי להגיד זאת, כי מהרי"ץ מתיר להסתפר ולהתגלח בספירת העומר, בלי שום הגבלה. כביכול, אין אצל התימנים כלל ועיקר את המנהג, שלא להסתפר בימי העומר. אכן לגבי חתונות, נהגו איסור, אולם לגבי תספורת, הדבר מותר ללא שום הגבלה, גם בכל ימות השבוע.

אולם הדבר אינו נכון. זאת הבנה שטחית של דברי מהרי"ץ. אם היו לומדים זאת בעיון, כפי שצריך, הם היו מבינים כי מהרי"ץ עשה פשרה. דהיינו, נכון שהקדמונים כך נהגו, אולם לאחר

מאידך ראיתי שפירסמו וכתבו השבוע על מהרי"ץ באיזה כתב עת, כי כבר בילדותו הוא "הפגין" מהירות תפישה, זכרון ועמקות בלימודיו. אמרתי למי שהראה לי זאת, כי פרט זה הוא לא נכון. מהרי"ץ לא "הפגין". הוא לא עשה שום הפגנות... אדרבה, הדבר היה בשקט, ובענווה יתירה. מילדותו ועד זקנותו, תמיד הוא היה כך, אם לא היו מקרים מיוחדים שצריך היה למחות.

תשובת מהרי"ץ על השאלה דלעיל היתה, כי ישנו חילוק, בין לשון הקודש, לבין לשון ארמית. בלשון הארמית, ישנו רק מובן אחד, למלה 'בר אלד'ים'. משא"כ בלשון הקודש וכו'. מי שירצה, ישמע או יקרא זאת בעז"ה מה שכבר פלפלנו על כך, כאשר הדבר יודפס ב"שערי יצחק", ממילא אין טעם וצורך לחזור על הדברים.

בעל ספר אבן ספיר, זהו רבי יעקב ספיר, שביקר בארץ תימן יותר מחמישים שנה לאחר פטירת מהרי"ץ, כותב [בפרק מ"ג דף ק"א ע"ב] כך, מארי יחיא צאלח זצ"ל, היה פה רב אב"ד לגאון ולתפארת, וחיבר כמה ספרים, ראיתם בכת"י, כי אין דפוס בכל הארץ הזאת וכו', ונתקבל הוראותיו בכל המדינה כמרן בית יוסף והרמ"א זצ"ל. התקבלו פסקי מהרי"ץ בכל המדינה, כמרן בית יוסף אצל הספרדים, וכהרמ"א אצל האשכנזים. ולמעשה, הדבר הולך ביחד. כי היכן שהרמ"א אינו חולק על הבית יוסף, אזי גם האשכנזים קיבלו את הוראות מרן השו"ע. והיכן שהרמ"א חולק על מרן, אזי גם הספרדים מתחשבים בכך, כמעט כהלכה ממש. והיה גדול בחכמת הקבלה, ובעל מופת לרבים, גם סופר מהיר ואומן וכו', והיה גם מדקדק גדול, ובעל מקרא ומסורת ותרגום, בקי מאד בכל נקודה וקוץ וכו'. ושמו גדול בכל ארץ התימן. מהרי"ץ היה מפורסם, לא רק בעירו צנעא וסביבותיה, אלא בכל גלילות ומחוזות ארץ תימן. והולכים לאור פסקיו והכרעותיו כהלכה למשה מסיני. אולי

שנתקבל המנהג שלא להסתפר בימי העומר, בא מהרי"ץ ועשה פשרה. לכבוד שבת, מפני עונג שבת, הדבר מותר, ואולי אפילו מצוה, בכדי שהאדם לא יסבול לכבוד שבת. אינני חושב שזה 'אולי', אלא 'ודאי'. אפשר אולי לדון, על הפרט הזה. אבל בכל ימות השבוע, אסור להסתפר. דהיינו, כיון שהתקבל המנהג, שלא להסתפר בעומר, א"כ נוהגים אבילות גם בעניין זה שלתספורת. אבל לכבוד שבת, ישנה סיבה להתיר, או אפילו ישנו עניין בכך. ואם האדם במצב כזה, שהשיער מציק ומפריע לו, ובפרט בזמנם ובמקומם, שהיו נוהגים להסתפר בכל ערב שבת, היכן שנהגו כך, אם האדם לא יסתפר כל ערב שבת או כל שבועיים, הוא כבר היה מרגיש כמו אבל רח"ל, והדבר היה מפריע לו, מגרד לו, וא"כ הוא היה סובל בכל השבת.

אמנם בזמנינו, הדבר אינו מצוי, אבל הדבר נוגע לגבי אנשים מסויימים, באופן מיוחד, אם הם לא הסתפרו הרבה זמן. מי שירצה לראות את העניין, ולהבין את שורש הדברים, יוכל לעיין בתשובת מהרי"ץ [חלק שני סימן ע"ו], וכן במה שהארכתי בשו"ת עולת יצחק ח"ב.

ביאור עומק תשובת מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק חלק שני סימן קי"ח בעניין ברכת שהחיינו על הריח הטוב המתחדש משנה לשנה, שקלא וטריא הערות וביאורים בדבריו, האם האכילה היא הנאת הנשמה או הנאת הגוף, ומה מחיה את האדם. לעניינינו, תסתכלו בדפים שחילקו לכם, השאלה כאן היא לגבי ברכת 'שהחיינו' על ריח חדש שמתחדש משנה לשנה. זה משו"ת פעולת צדיק למהרי"ץ ח"ב סי' קי"ח.

כידוע, על פרי חדש, מברכים שהחיינו. דהיינו, אדם שראה פרי חדש, והמנהג הוא כי כאשר הוא אוכל את הפרי החדש, אזי הוא מברך שהחיינו, שהקב"ה זיכה אותו להגיע לזמן הזה, לאכול את הפרי החדש, או לפחות לראות אותו.

אולם מה הדין, לגבי דבר שלא אוכלים אותו, אלא דבר אשר משמש רק לריח? אמנם ישנם דברים, אשר משמשים גם לאכילה וגם לריח. כגון, האתרוג. אם אדם אוכל אתרוג, וגם מריח אותו, ומברך הנותן ריח טוב בפירות, א"כ כמובן שברכת שהחיינו על האחד, פוטרת את השני. אם הוא מברך שהחיינו על האכילה, אינו צריך לברך שהחיינו גם כאשר הוא מריח אותו. אין צורך לברך שהחיינו על הריח בנפרד, ועל האכילה בנפרד.

אבל השאלה היא, לגבי דבר המיועד רק לריח. כגון ורדים, או יסמין, אשר מפיצים ריח בעונה מסויימת בשנה, ובזמנים האחרים אינם מפיצים ריח. ישנם דברים אחרים, שיש להם ריח בכל ימות השנה, כגון שדאב וריחאן, יש להם ריח כל הזמן. אבל ישנם דברים, אשר רק בעונה מסויימת, כאשר הם פורחים, יש להם ריח. השאלה היא, האם גם על כך מברכים שהחיינו? זהו נידון התשובה שלפנינו, ובדרך אגב נכנס מהרי"ץ לנידון נוסף, האם דין ברכת שהחיינו, הוא בזמן הראייה, או בזמן האכילה? הוא הסתעף לכך תוך כדי הדברים, ובעז"ה נראה את העניין בפנים.

ראשית, ברצוני שנקרא את התשובה, נגרוס אותה, ע"מ להבין אותה בפשטות, ולאחר מכן נתעכב על כל פרט ופרט בעז"ה. כמו שאמרו חז"ל, ליגרוס איניש והדר ליסבר.

שאלה, מהו לברך שהחיינו על הריח הטוב המתחדש משנה לשנה.

תשובה, הנה אנכי הצעיר ראיתי בילדותי רבותי מברכין זמן על הורד, ועל אותו ריח טוב שמוציא אילן שקורין פל, שאינן עומדין כל השנה. ובאותו זמן, לא שמעתי מי שמפקפק בזה מחכמי דורינו. אומר מהרי"ץ, בצעירותי ראיתי את רבותי, שבירכו שהחיינו על הריח, באין פוצה פה ומצפצף.

לבינתיים אני רק קורא ומסביר את הדברים, באופן הפשוט. אם למישהו לא ברור משהו בפשט, אזי בע"ה כאשר אגמור, אפשר יהיה לשאול ולהבין. אולם, לא לסטות מן העניין, במה שאינו קשור ונוגע, אלא רק במה שנוגע לדברים עצמם.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, ועוד, דלאו הנאת הנשמה לבד הוא, אלא גם הגוף נהנה מהרית. דהא במה שהנשמה מתחזקת בהנאת הרית, ג"כ הגוף נהנה ומתחזק. וכי היכי שהמאכל מהנה לגוף ומחזקו, והנשמה ג"כ נהנית, שמתחזקת בגוף ומאירה בו בכח ע"י המאכל, הכי נמי ברית, שניהם שותפים בו. שאף שעיקר הנאתו הוא לנשמה, מ"מ מטי הנאה ממנו לגוף, שמתחזק ומבריא. וזה בלא זה, לא סגי. כי כשהגוף חלש מאפס אכילה, מיד מת, ונשמה מסתלקת. נמצא א"כ, שהמאכל מהנה לנשמה. אף שעיקר המאכל, הוא הנאת הגוף. וכמו שאין ברכת שהחיינו החלטית על הנאת הגוף לבד, שהרי הנשמה מטי לה הנאה מהמאכל, כמו כן ברכת הרית אינה החלטית על הנאת הנשמה לבד, כי גם לגוף מטי הנאה, דנשמה וגוף שותפים בהנאה. אע"ג דעיקר ההנאה לחד מנייהו, כיון שהשני נהנה מעט באגב, מברך שהחיינו.

ובזה מצאנו טוב טעם, במה שתיקנו נוסח הברכות בלשון רבים, 'אשר קידשנו במצותיו וציונו'. כי נשמה וגוף שותפים הם במצות. ובהיפרדם, נתפרדה חבילה. ובמתים חפשי מן המצוות.

אומר מהרי"ץ כעת, כי לא נכון לבוא ולהגיד, שרק הנשמה נהנית מן הרית, ושלכן לא שייך לברך שהחיינו. והסיבה היא, כיון שגם הגוף נהנה מן הרית. כפי שכאשר האדם אוכל, גם נשמתו נהנית, אותו הדבר בהיפך, כאשר הנשמה נהנית מן הרית, גם הגוף מתחזק בכך. א"כ, גם הרית נחשב, כ'הנאת הגוף'. הנשמה והגוף, הולכים ביחד. אם הנשמה תהיה לבדה,

אמנם מקרוב נתחדש לרוב העם שלא לברך, מטעם המלך שיצא לאויר העולם ספר קיצור של"ה שכתב שם טעם שאין לברך זמן על הריח משום דהוא הנאת הנשמה, ואיך יאמר שהחיינו וקיימנו שהרי היא נצחית וקיימת ע"ש. ספר קיצור שני לוחות הברית אומר, כי לא שייך לברך שהחיינו על הרית. בשלמא על פרי חדש, שייך לברך שהחיינו, כיון שכאשר אתה אוכל אותו, הגוף נהנה ממנו. א"כ, ברוך ה', שאני חי. אבל על הרית, הנשמה היא שנהנית מכך, והרי הנשמה היא נצחית, ממילא לא שייך לברך על כך 'שהחיינו וקיימנו'. הנשמה חיה שנים רבות, אלפי שנים, מאות אלפי שנים, אינני יודע, אולי ללא קץ, עכ"פ אין לה הפסקה. ממילא, לא שייך להודות להקב"ה, על שהחיה את הנשמה, כיון שבכל מקרה היא תחיה ללא גבול ובלי סוף. כך טוען קיצור שני לוחות הברית. וטענתו התקבלה בציבור, ואכן רוב העם בתימן הפסיקו מאז לברך.

ממשיך ואומר מהרי"ץ, ולפי שעתה ראיתי קצת זקנים שעדיין מחזיקים במנהגם, לברך זמן על חידוש ריח טוב, אמרתי לחוות דעתי ולחפש מהיכן סמכו להם הראשונים ז"ל.

עונה מהרי"ץ כך, ואומר דיש להשיב, דמה בכך אם היא נצחית וקיימת, סוף סוף שבח הברכה הוא, שהניחה השי"ת להיות כלואה וסגורה בגוף, ונשמה וגוף קשורים יחד. כי בהסתלק האחד, יבטל השני. וא"כ השבח הוא, על שהיא קיימת בגוף, שאפי' שתהיה ההנאת ריח לנשמה, השבח לשי"ת שהניחה קשורה בגוף. דהיינו, מה הטענה? שזאת הנאת הנשמה? אכן נכון, אבל אני משבח את הקב"ה על כך, שהנשמה מחוברת עם הגוף, שהרי אי אפשר להאחד בלי השני. א"כ, אני אומר להקב"ה, ברוך אתה י"י 'שהחיינו וקיימנו', על כך שהנשמה מחוברת עם הגוף. הרי הנשמה היתה יכולה להיות במקום אחר, אבל לא אצלי בגופי. לכן, שייך לברך על כך שהחיינו. זהו דבר אחד.

והגוף יהיה לבדו, זה אינו שום דבר. רק החיבור של שניהם ביחד, זהו מה שמחיה את האדם, וזאת מציאותו.

ובדרך אגב אומר מהרי"ץ, כי כעת מצאנו תירוץ, למה מברכים בלשון רבים, 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו' לכאורה, היה צריך לומר בלשון יחיד. למה אומרים זאת בלשון רבים? אלא התשובה היא, מפני שישנו פה חיבור, של נשמה ושל גוף.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, ולא תיקשי לך ממ"ש בברכות דף מ"ג [עמוד ב'], איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, הוי אומר זה הריח ע"כ. דכוונתם ז"ל לומר, דאינו פטור מברכת שהחיינו, אע"פ שאינו דבר מאכל אלא לריח לבד, אפ"ה מברך, כיון שיש ממנו הנאה לנשמה. ולעולם דיש ג"כ לגוף הנאה, אלא שעיקר ההנאה בזה הוא לנשמה.

ועיין במג"א סי' רצ"ז סס"ק ה' שכתב וז"ל, ועיין ב"י דיש אומרים דאפי' שאינו מריח, יכול לברך, דנהנה שמתחזק ראשו וגופו, וזה אמת בריח חזק ביותר עכ"ל. וזה ראייה ג"כ, שלעולם הגוף נהנה מהריח. ועד כאן לא פליגי הפוסקים במי שאינו מריח אם יברך או לאו, אלא משום דסברי אותם הפוסקים, דאם אינו מריח, לא יברך, משום דהנאת הנשמה עיקר בברכה, ובעינן שיהיה תרויהו נשמה וגוף.

הוא מביא סייעתא לדבריו, מהמגן אברהם. מה יהיה הדין, באדם שהוא תותרן, דהיינו שאינו מריח, וכעת הוא בא לעשות הבדלה במוצ"ש. אומר המג"א [בשם ב"י], כי ישנם האומרים, שהוא יכול לברך על הבשמים. והסיבה היא, כי אפילו שאינו מריח את הריח בפועל, אבל הדבר מועיל לו, כיון שהריח מחזק את ראשו וגופו. א"כ אומר מהרי"ץ, יש לי ראייה נוספת, כי גם הגוף נהנה מן הריח, ולכן שייך לברך על כך שהחיינו. לפי טענת הקיצור של"ה, הברכה היא על הנשמה. אולם הדבר אינו נכון, כיון

שהנאה היא גם על הגוף. והראיה, שאפילו לתותרן, ישנה תועלת בכך. אעפ"י שאינו מריח, שחסרים לו כלי ההרחה, כפי שיש לאדם רגיל. מכך מסתייע מהרי"ץ, לחזק את סברתו, ובעצם בכך לקיים את מנהג הקדמונים, שמברכים שהחיינו על הריח.

עד כאן, אמר לנו מהרי"ץ, שני תירוצים. בהמשך ישנם עוד שני תירוצים נוספים, שני מהלכים להסביר את העניין. אבל רק ברצוני לדעת, האם הדברים ברורים עד כאן. אם למישהו לא ברור משהו בפשט, נשמע זאת כעת.

שאלה מהקהל: אבל בלעדי האוכל, הגוף אינו יכול להתקיים, משא"כ לגבי הריח, הנשמה יכולה להתקיים בלעדיו.

תשובת מרן שליט"א: אתה צודק, הריח אינו הכרחי. אם האדם לא יריח כל ימי חייו, הדבר לא יפריע לו. אבל לעניינינו זה לא משנה, כיון שבפועל חז"ל תיקנו ברכה על הריח.

שאלה מהקהל: אבל סוף סוף, איזה הנאה יש לגוף מהריח? אמנם יש אומרים שכן, אבל זה לא מוכח, כי הרי אפשר להתקיים גם בלי זה. תשובת מרן שליט"א: אכן אפשר להתקיים בלי זה, אבל יותר טוב עם זה. אפשר גם להתקיים, מבלי לשנות מיץ ענבים, או מיץ תפוזים. וכי בגלל כך, לא נברך על מיץ ענבים או תפוזים? וכדומה. הרי במציאות ישנה הנאה. נכון שאתה יכול להתקיים בלי זה, ישנם הרבה דברים שהאדם יכול להתקיים בלעדיהם, אבל סוף סוף נהנית, יש לך תועלת מכך, הרווחת מהדבר. אסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה.

הערה מהקהל: ישנם המתרפאים בריח. תשובת מרן שליט"א: אם ישנם דברים, שהרפואה שלהם היא דוקא על ידי הריח, הדבר עוד יותר טוב, אבל אולי זה רק לגבי אנשים מסויימים.

תועלת מכך. אתם אומרים, שהגוף הוא בתורת משרת, וא"כ זהו דבר חיצוני, זה כמו שתביא כפית או צלחת, אתה לא יכול בלי צלחת, א"כ וכי בשביל כך שלא אברך? המציאות היא, שהדבר נעשה ע"י הגוף. אבל מהרי"ץ טוען יותר חזק, שהגוף נהנה ומתחזק מכך.

שאלה מהקהל: זאת אומר מהרי"ץ, רק בטעם השני.

תשובת מרן שליט"א: אה, אתם מדברים לפי הטעם הראשון? אבל צריך להבין, כי מהרי"ץ הלך בחכמה. שלב אחרי שלב, מן הקל אל הכבד. בהתחלה הוא הולך, בסגנון וליטעמך שבגמרא. לפי שיטתך, שאתה אומר שרק הנשמה נהנית, נו, ואם זה רק הנשמה? אח"כ בא מהרי"ץ ואומר, כי הדבר אינו נכון, כיון שגם הגוף נהנה, א"כ כעת אתה בכלל לא צודק, כי לא נכון לומר שרק הנשמה נהנית. דהיינו, המהלך הראשון היה, אפילו לפי שיטתך, הקיצור של"ה. משא"כ המהלך השני, וכך בכל שלב, במהלך השלישי והרביעי (כדלקמן), מהרי"ץ הולך ומתחזק, עד שהוא סותר את דברי הקיצור של"ה לגמרי.

שאלה מהקהל: אפשר להגיד על העניין הזה על הקיצור של"ה, שהוא אמר שבגלל שהנשמה היא נצחית וקיימת, אנחנו לא צריכים כביכול להודות על זה.

תשובת מרן שליט"א: הנוסח בכל אופן לא שייך.

שאלה מהקהל: אבל כל ברכות השחר הן על דברים שהם נצחיים וקיימים כביכול, פוקח עורים, מתיר אסורים, כל הזמן זה כך. תשובת מרן שליט"א: לא, לאדם יש עיניים.

שאלה מהקהל: זה גם קיים. ת. למה? ישנם אנשים שקמו בבוקר ואח"כ התעוררו, רח"ל.

שאלה מהקהל: ומה עם ברכת שלא עשני גוי?

שאלה מהקהל: מה סברת הקיצור של"ה? תשובת מרן שליט"א: הקיצור של"ה טוען, שההנאה מן הריח היא רק לנשמה, וא"כ לא שייך לברך שהחיינו, כיון שהנשמה חיה לנצח. לגבי הגוף, הרי ישנו אדם אשר חי מעט, כגון עשר שנים, או עשרים שנה וכו', לכן שייך לברך שהחיינו, כי ברוך ה' אני חי, ואמשיך לחיות. אבל לגבי הנשמה, הרי בכל מקרה היא תחיה, היא אינה מתה, הנשמה היא נצחית. זוהי טענתו, שהנשמה היא לנצח, והגוף בסוף מת. ממילא, על הנאת הגוף ע"י האוכל, שייך לברך נוסח שהחיינו. טענת קיצור של"ה, היא על נוסח הברכה. בודאי שהוא מסכים, כי ישנה הנאה לנשמה. אבל הנוסח 'שהחיינו', אינו מתאים לכך. א"כ הדבר הזה סימן, שחז"ל לא התכוונו לברך ברכה זאת, על עניין זה.

שאלה מהקהל: אולי ברכת שהחיינו היא על כך, שהגוף זכה להגיע, לזמן הזה שהוא רואה את הפרי, או שהוא טועם אותו.

תשובת מרן שליט"א: אבל הוא טוען, כי לגבי הריח, הדבר לא שייך, כיון שהנשמה תחיה תמיד, וא"כ אין טעם לשבח את הקב"ה על דבר שקיים בלאו הכי, בלי הפסקה.

שאלה מהקהל: אבל לנשמה לבדה, אין לה כלים להריח?

תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל זה לא משנה. אם נניח ישנו אדם, אשר רח"ל אין לו ידיים. אתה מאכיל אותו, ואינו יכול לאכול לבדו. הוא נהנה מכך, אפילו שאין לו ידיים. ה"ה בנ"ד, הגוף הוא הכלי, בכדי שהנשמה תיהנה, ממילא אפשר לברך.

שאלה מהקהל: אלמלא שבאותה שניה שהוא מריח, הנשמה והגוף לא יהיו ביחד כצוות, ההנאה לא תגיע אליו באותו הזמן. זה מחייב המציאות, שצריך לברך שהחיינו, כיון שהחיבור של-שניהם הוא באותה השנייה.

תשובת מרן שליט"א: זה מה שמהרי"ץ טוען, אולם בכיוון אחר, דהיינו שגם הגוף מקבל

תשובת מרן שליט"א: זאת אינה קושיא. הוא לא אומר שאין ברכה על דבר נצחי, יכולה להיות ברכה על דבר נצחי, אבל תמציא נוסח אחר. אולם המלים הללו, שהחיינו וקיימנו והגיענו, אינן שייכות לזה. ואם חז"ל לא קבעו נוסח אחר, סימן שאין ברכה על כך. למה לא עשו על כך ברכה אחרת? זה כבר אינו עניין שלנו. אנחנו מדברים, בגדרי התורה. אם לא תביא לו הוכחה מפורשת מחז"ל או מהפוסקים, שישנה ברכת שהחיינו על דבר כזה, א"כ הדבר לא יעזור, מאחר ואין לך מקור. כך לפי דעתו.

שאלה מהקהל: לגבי תותרן שאינו יכול להרית, שהוא יכול לברך, הדבר אינו מוסכם. תשובת מרן שליט"א: מהרי"ץ לא נכנס לכל מחלוקת הפוסקים שבעניין זה. גם המגן אברהם בעצמו אומר זאת בשם יש אומרים. מהרי"ץ רק רצה להביא הוכחה לעיקר הסברא, כי במציאות הריח מועיל גם לגוף, ממה שהביא המגן אברהם, שמתחזק ראשו וגופו. זאת הוכחה נוספת, שגם הגוף נהנה מכך.

נמשיך הלאה, לטענתו השלישית שלמהרי"ץ, וזה לשונו, ועוד יש להשיב, כי הברכה, לא על הנאת האכילה היא, אלא שבח לשי"ת, על השמחה ששמח בראיית הפרי המתחדש. אע"ג דאכתי לא אכיל מניה, או לא יבוא ממש לכלל אכילה, סוף סוף ניתקנה על השמחה ששמח בו. והא ודאי עיקר השמחה היא לנשמה, אלא שהגוף גם הוא נהנה בשמחת הנשמה שמתחזקת ומוספת הארה בגוף. וכדרך שאז"ל בברכות דף מ"ג ע"ב, הא מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני וכו', ובמסכת עירובין דף מ ע"ב, הרואה פרי חדש וכו'. וכ' רש"י שם, ורמב"ם פ"י מהלכות ברכות, דאפי' ראהו ביד חבירו, או על האילן, מברך שהחיינו ע"ש. הרי דאע"פ שאינו אוכל ממנו, מברך שהחיינו. דעיקר הברכה, הוא משום שמחת הראייה, לא משום האכילה. וא"כ הכא נמי, אע"פ שאין הריח עיקר בהנאת הגוף, מ"מ

מברך על שמחת ראייתו. ואילו אמרו בתלמוד 'האוכל פרי חדש', הוה שמעינן דבאכילה שעיקרה להנאת הגוף תליא מלתא, לאפוקי רית. והשתא שאמרו סתם, 'הרואה פרי חדש', ולא תלו באכילה, שמעינן דבראייה תליא מילתא.

כעת בא מהרי"ץ, וטוען טענה חזקה ביותר. הרי הדין הוא, כי 'הרואה פרי חדש', מברך שהחיינו. א"כ, הברכה היא על השמחה, והדבר אינו תלוי באכילה. נו, ואם האדם רואה, במה הגוף נהנה? משמע, כי הברכה לא ניתקנה אלא רק על השמחה. ממילא, ה"ה לגבי רית חדש, כיון שישנה שמחה, הדבר אינו קשור כלל להנאת הגוף, ודלא כפי שכתב קיצור של"ה.

שאלה מהקהל: אז על מה אנחנו אומרים 'שהחיינו'?

תשובת מרן שליט"א: חז"ל תיקנו את ברכת שהחיינו, על הרואה פרי חדש. והרי בראייה, הגוף אינו נהנה. הדבר סימן, כי הברכה היא על השמחה. א"כ, הדבר שייך גם לגבי רית חדש. זאת שאלה חזקה שלמהרי"ץ, על ספר קיצור של"ה. כעת, מהרי"ץ עלה בדרגא נוספת. דהיינו, שבכלל לא נכון לומר, כי הדבר קשור לגוף.

אלא מה תאמר? הרי בפועל נוהגים לברך בשעת האכילה, ולא בשעת הראייה? לכן כעת, בא מהרי"ץ ועונה בזה"ל, ואעפ"י שאתה רואה העולם נהגו לברך בשעת האכילה, לא מהדין הוא, אלא שכך נהגו, כמבואר בב"י וש"ע סי' רכ"ה. דהיינו, אכן זהו המנהג, אבל לא השתנה 'דינא דגמרא', בגלל הבנת העניין. אמנם ישנן סיבות, מדוע העולם נוהג כך, אבל אף אחד אינו חולק על כך, כי מ'דינא דתלמודא' הברכה היא בשעת הראייה.

פרט זה, איננו חידוש. אבל כעת בא החידוש, ועוד, שאפי' למנהג העולם, כל שנהנה בראייתו, מברך משעת ראייה. ותדע, שכן

שערי יצחק – השיעור השבועי

הגוף. אין זאת הנקודה כלל. מהרי"ץ אומר, שהוא עיין בדברי הרמב"ם, דהיינו בהסתכלות לעומק. 'והצתי' היינו, בין החרכים, הבנתי איזה דבר מ'בין השיטין', דבר שלא כתוב אמנם בהדיא, וממילא למדתי מסקנא לגבי הנושא שלנו. שכן כתב רמב"ם וז"ל, ברכות אחרות ודברים אחרים הרבה, שאין בהם פתיחה ולא חתימה, תיקנו חכמים דרך שבח והודיה להקב"ה, כמו ברכות התפילה. ואלו הן, הבונה בית חדש, והקונה כלים חדשים, אומר שהחיינו. וכן הרואה חבירו לאחר ל' יום וכו', הרואה פרי חדש וכו' ע"ש. הרמב"ם פתח כך את פרק עשירי, עם הקדמה זאת, יש ברכות אחרות ודברים אחרים. דהיינו, אחרי שהרמב"ם הסביר בתשעת הפרקים הקודמים את כל דיני ברכת המזון, ודיני ברכות הנהנין וכו', כשהגיע לפרק זה הוא פותח ואומר, שישנן עוד ברכות, שהן כמו ברכות התפילה. והדבר לכאורה אינו מובן, מה הפירוש במקום ברכות התפילה? מה הרמב"ם רצה להגיד בכך? וכי ברכת שהחיינו היא כמו תפילה? במה הדבר קשור לתפילה?

שאלה מהקהל: אבל ברכת שהחיינו בכלים חדשים, זה רק אם הוא שמח בהם, שיש לו שמחה בלב.

תשובת מרן שליט"א: אמת. אבל העניין בכך אינו אלא שאתה מודה ומשבח את הקב"ה, שהביא לך שמחה כזאת.

לכן ממשיך מהרי"ץ, וכתב הרב כסף משנה וז"ל, ביאור לשון רבינו כך הוא, ברכות אחרות מלבד ברכת ההנאה שכתבנו תיקנו חכמים. וכן תיקנו דברים אחרים, כמו הנכנס לעיר או להקיז וכו'. והברכות האלו והדברים האלו, אע"פ שאינו נהנה בשעה שמברך כדי שיצטרך לברך, תיקנו אותם חכמים דרך שבח והודאה להקב"ה, כמו ברכות התפילה, שאע"פ שאינו נהנה באותה שעה, צריך להתפלל. וזה כאילו אמר, שהברכות והדברים האלו, הן נכנסות תחת סוג התפילה, לא תחת

הוא. שהרי הסמ"ק, מביאו מ"א, כתב בטעם שנהגו לברך עד שעת האכילה, דמי שאינו נהנה בראייתו, רק באכילתו, מברך באכילתו ע"ש. הרי דאפי' לפי המנהג, אם נהנה בראייה, יברך בשעת ראייה.

דיברנו על כך בזמנו [שיעור מוצש"ק בשלח ה'תשע"ד], וזהו חידוש גדול של מהרי"ץ. דהיינו, למרות שבפועל נוהגים לברך בשעת האכילה, בגלל שלא שמחים בשעת הראייה, אבל אין הכי נמי, אם האדם אכן נהנה בשעת הראייה, שיברך שהחיינו אז. [הרחבה בעניין זה בשיעור הבא מוצש"ק בהר התשע"ד].

שאלה מהקהל: אבל על כלי חדש, הוא גם מברך על הראייה?
תשובת מרן שליט"א: זה לא מדין ראייה, אלא מדין בעלות.

שאלה מהקהל: אבל הוא לא השתמש בזה עדיין, ובכל זאת הוא מברך?

תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל זה על השמחה שיש לו. על כך אין חולק. מנהג העולם, לברך על פרי חדש, בשעת אכילה. או על מלבושים, בזמן הלבישה. אבל בקניית כלי חדש, נשאר הדין להלכה למעשה שהוא מברך בשעת הקנייה [עיין שע"ה סי' מ"ה סעיף ח'], והדבר אינו סותר האחד את השני.

מה שאמרנו לעיל, זהו המהלך השלישי של מהרי"ץ.

כעת בא מהרי"ץ ואומר, מהלך רביעי. וז"ל, שוב עיינתי בדברי רמב"ם ריש פרק עשירי מהלכות ברכות, והצתי, שברכת שהחיינו וכיוצא בה מברכות השבח, לא ניתקנו מפני שום הנאה, רק דרך שבח והודאה. כעת מהרי"ץ עלה בדרגא נוספת. דהיינו, כל ההסתכלות איננה נכונה כלל, כיון שהדבר אינו קשור בכלל להנאה, אלא שזוהי ברכת השבח. כלומר, זאת אינה הנאת הנשמה, ולא הנאת

סוג ההנאה עכ"ל. הכסף משנה, הסביר פשט ברמב"ם, כי אין הכוונה שאלו הן תפילות, שהרי ברכות אלו אינן 'תפילות'. אלא הכוונה היא כך. כפי שהתפילה אינה קשורה להנאה, ה"ה ברכות אלו אינן קשורות להנאה, אלא שהן שבת, דהיינו שמשבחים ומודים להקב"ה על כל מיני דברים שאנו נהנים ושמחים בהם בעולם, על כך שהקב"ה זיכה אותנו בהם. א"כ, אומר מהרי"ץ, הפלא ופלא. מאחר שזאת היא הבנת העניין, הרי לך מפורש בהדיא, דברכת שהחיינו, לא משום הנאה ניתקנה, אלא לשבח לבורא שהגיעו לזמן הזה. ממילא מיושב המנהג שלנו, כיצד נהגו אבותינו, וכפי שנהגו רבותיו שלמהרי"ץ, אשר בירכו שהחיינו על הריח. וטענת קיצור של"ה, אינה טענה, מפני שהברכה איננה מצד ההנאה כלל. אתה אומר לי, שזאת הנאת הנשמה, ועד עכשיו אנו מתווכחים, האם זאת גם הנאת הגוף, או שלא. אבל הדבר בכלל איננו מצד ההנאה, אלא זהו שבת להקב"ה, על כך שברא בעולם פירות המריחים, המתחדשים משנה לשנה.

שאלה מהקהל: אבל מהרי"ץ כותב, שהוא לא נהנה מהם באותה שעה. משמע, שהוא אכן צריך ליהנות מהם מתי שהוא, רק לא באותה שעה. א"כ יוצא שאכן זה על ההנאה. תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל גם אם יהיה מצב שהוא לא נהנה, הוא יצטרך לברך, כי בסה"כ ישנה הנאה, זהו דבר שמהנה. בודאי שישנן כל מיני הנאות מכך, בזמנים האחרים.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, וכ"כ הפר"ח או"ח סימן תל"ב, שמש"כ הרד"א בשער ב', שאין מברכין שהחיינו, רק בדבר שיש בו שמחה והנאת הגוף, כבר השיגו הרשב"א בתשובה, שא"כ מה יאמר בשהחיינו מכיפורים וכו' ע"ש. רבי דוד אבודרהם מביא, כי ברכת שהחיינו היא רק על דבר של שמחה והנאת הגוף. טוען על כך הרשב"א, שהרי אפילו על יום כיפורים, אנו מברכים שהחיינו, ואיזו הנאת הגוף יש אז? אמנם ישנה שמחה, שהגיע יום הכפורים, בו

ברוך ה' הקב"ה מכפר על כל עוונותינו, אבל אין הנאת אכילה ושתייה ביום הזה, ממילא אי אפשר לומר שהגוף נהנה מכך.

לשון מהרי"ץ כאן, 'מה שכתב הרד"א וכו' וכבר השיגו הרשב"א, צריך קצת תיקון. הרשב"א אינו משיג על הרד"א, משום שהרד"א היה הרבה זמן אחרי הרשב"א. לא יכול להיות, שהרשב"א השיג על הרד"א. אלא, מהרי"ץ קצת קיצר כאן. הפרי חדש מדבר על כך בהלכות בדיקת חמץ, והוא כותב שהרד"א הביא את הטעם הזה בשם הגאונים, והרשב"א משיג על הגאונים. א"כ, ההשגה הזאת אינה על הרד"א, אלא על עיקר הטעם. הסגנון כאן קצת צריך 'שיפוץ'.

מוסיף ואומר מהרי"ץ, ומכאן סתירה לדברי הלחם חמודות שהבאתי לקמן בשם המג"א, דסובר דברכת ההנאה היא. ואינו כן, זה לא ברכת ההנאה, כמבואר. ואם אמרו ז"ל, איזהו דבר שהנשמה נהנית בו ולא הגוף, הוי אומר הריח, היינו על עניין ברכה ראשונה דריח. דאי בעי ליהנות, מברך. ואי לא, לא יברך. אבל לעניין ברכת שהחיינו, לא אמרו כלום. דאיהי לא ניתקנה על ההנאה, רק שבת והודאה. ישנה ברכת הריח, כגון 'בורא עצי בשמים', או 'בורא מיני בשמים'. אמנם אינך חייב ליהנות מכך, אבל אם ברצונך ליהנות, עליך לברך על כך. משא"כ ברכת שהחיינו, אינה קשורה לרצונך, אלא אפילו שאינך משתמש בזה, הברכה קיימת, גם אם הגוף לא ייהנה מכך.

לכן מגיע מהרי"ץ זיע"א למסקנא, שמעינן מזה, דדעת רמב"ם ורשב"א ומר"ן הכ"מ ופר"ח, לברך שהחיינו על הריח. דהיינו, כך יוצא מתוך דבריהם, אם ניקח את הסברא הזאת, ממילא נלמד כי ה"ה גם בעניינינו.

נסכם את העניין. יש לנו כאן ארבעה טעמים, ליישב את המנהג. ראשית, מה בכך שהנשמה היא נצחית, סוף סוף הברכה היא על כך

שערי יצחק – השיעור השבועי

רבותי'. וגם אח"כ הוא כתב, 'ראיתי קצת זקנים'. אבל על עצמו, הוא לא דיבר, כיצד הוא בעצמו נהג באופן אישי. לכאורה אתה צודק. אבל הדבר לא משנה, ואינו מוכרח. כי אולי לא נודמן לו עניין זה, וכדומה. הוא אינו אומר, מה הוא בעצמו עשה. אולי מתוך גודל ענותנותו.

אבל אני שואל אחרת, מה היה קורה, אם הזקנים הללו, כבר לא היו בין החיים? אם לא היה מי שיחזיק במנהג הקודם? משמע, כי אז מהרי"ץ לא היה מחזק את המנהג הקודם. אבל לכאורה, מה איכפת לך? מדוע אינך יכול ליישב את המנהג שלדורות שעברו?

האמת היא, כי אכן צריכים לדעת, מה להלכה למעשה בזמנינו? מישחו ראה זקנים, וק"ו צעירים, אשר מברכים על ריח חדש? אינני יודע אם אפשר להגיד זאת על היום, מי כבר מתעסק עם ורדים? איננו יודעים. עבורנו בד"כ, השאלה הזאת אינה מציאותית. אבל מה יהיה, אם מישחו יביא לנו כעת ורדים, ויאמר לנו כי זהו ורד, אשר העונה שלו היא כעת, ועכשיו הוא מביא ריח. או יסמין, או נרקיסים (כפי מה ששמעתי), וכדומה, דברים שיש להם ריח, שמתחדש משנה לשנה. האם נברך שהחיינו, או שלא? מה יהיה הדין להלכה למעשה בזמנינו?

שאלה מהקהל: אבל אפילו על כלים, לא מברכים שהחיינו?

תשובת מרן שליט"א: לא נכון. כבר דיברנו על כך בזמנו [שם], כי על כלים חדשים, מברכים שהחיינו. אמנם הספרדים, אינם מברכים. אבל אנחנו פוסקים, כן לברך. אפילו אם האדם קנה רהיטים, או כלים חדשים שהוא שמח בהם, מברך שהחיינו. כך להלכה למעשה. ומה שישנם אנשים שאינם מברכים, זאת אינה ראייה. דיברנו בזמנו על עניין הקומבי לצורך חשמל בשבת וכו', עיי"ש.

שאלה מהקהל: אם אינני טועה, שמעתי כי למארי שמעון צאלח, היו ורדים בחצר ביתו

שהקב"ה קשר אותה עם הגוף. דבר שני, ישנה הנאה גם לגוף מכך, וא"כ שייך לברך שהחיינו וקיימנו. דבר שלישי, הברכה אינה תלויה בכלל באכילה, משום שהדבר אינו קשור להנאה, אלא לשמחה. והשמחה קיימת, גם בראייה שלפרי חדש. א"כ, הוא שמח בכך, שהנהגה"ה הגיע זמן הורדים הללו, המתחדשים משנה לשנה. והדבר הרביעי, שזה בכלל אינו קשור להנאה, כיון שזוהי ברכת השבת. עד כאן, פחות או יותר, הדברים מובנים.

כעת נעבור עניין עניין לפי הסדר, נראה כמה קושיות, שעלינו להבין בדברי מהרי"ץ. אינני הולך לפי החשיבות, אלא לפי סדר הדברים.

השאלה הראשונה, מישחו שאל אותי זאת, מדוע מהרי"ץ מביא זאת בשם 'קיצור של"ה', למה הוא לא הביא את ספר של"ה בעצמו? הרי למהרי"ץ, היה את ספר של"ה בעצמו, שהרי הוא מביא אותו הרבה פעמים בספריו.

שאלה שנייה, שיש לשאול. מדוע מהרי"ץ בא ליישב את המנהג, רק בגלל מש"כ, לפי שראיתי עתה קצת זקנים שעדיין מחזיקים וכו'? לכאורה משמע, שאם הזקנים הללו כבר לא היו, 'שלום על ישראל', לא היה איכפת לו מה היה בעבר, ולא היינו מברכים שהחיינו על ריח חדש. כביכול, רק בגלל אותם זקנים שהחזיקו במנהג, הוא בא ליישב את המנהג. ואם לא היו אותם זקנים המחזיקים בכך, הוא לא היה כותב על זאת? כמובן, לא מדובר על 'זקנים', זקני דבהתתא, זקנים שלבושה עמי הארץ ח"ו. אלא, כפי שאמרו חז"ל איזהו זקן? זה שקנה חכמה. בכל אופן משמע, כי בלעדי זאת, מהרי"ץ לא היה מחזיק את המנהג.

שאלה מהקהל: משמע גם, כי מהרי"ץ בעצמו, לא נהג כך. הוא הוציא את עצמו מעניין זה. תשובת מרן שליט"א: כך כביכול נראה, כיון שאינו מדבר על עצמו בכלל. גם לכתחילה, ברישא, הוא לא דיבר על כך, רק כתב 'ראיתי

(בשיכון ה' פעה"ק בני ברק ת"ו), והוא היה מברך שהחיינו כדעת מהרי"ץ. תשובת מרן שליט"א: מצויין.

ברצוני להמשיך ולהראות לכם, כמה קשיים ישנם כאן בתשובה, שעלינו להבינם. כעת, לגבי המהלך הראשון שלמהרי"ץ, עלינו להבין מה המושג הזה, ש'ה' יתברך הניח את הנשמה להיות כלואה בגוף? וכי הנשמה כלואה בגוף שלנו, כמו בבית הסוהר?

שאלה מהקהל: כן, היא לא רוצה להיות שם. תשובת מרן שליט"א: אבל מניין לנו זאת. [כיון שבשיעור לא הספקתי לומר בהמשך את המקור לכך, לכן נוסיף זאת כעת בשעת ההדפסה, כי מהרי"ץ עצמו כבר כתב על אודות העניין בספרו עץ חיים וח"א דף כ"ג ע"א, לגבי הפסוק בסוף פסוקי דזמרא, כל הנשמה תהלל יה, מכאן ארז"ל שחייב לברך על הריח. איזהו שנהנית ממנו הנשמה ולא הגוף, הוי אומר זה הריח. ורז"ל דרשו על כל נשימה ונשימה שאדם מנשם, רוצה הנשמה לצאת מהגוף, אלמלא יראת הקב"ה. ולכך אנו חייבים להללו על כל נשימה ונשימה עכ"ל הרי"ץ. ולי רז"ל בילקוט כך הוא, והיאך היא עומדת בגוף? אלא הקב"ה מלא כל הארץ כבודו, והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחוריה. ופי' בזה הר"מ אלשיך ז"ל, שהיא רוצה לצאת, שאין רצונה לשכון בגוף מטונף, וכיון שרואה לכבודו ית', אומרת דיו לעבד להיות כרבו. ומה הקב"ה שאין קץ לקדושתו, משרה שכינתו בארץ הכעורה ואינו זו מתוכה, ק"ו היא שתשב ותתעכב בגוף. ובזה סובלת ומתנחמת ע"כ].

עד עכשיו, אלו היו רק 'הערות'. אבל כעת, עלינו להבין ביתר שאת, את החדות הנפלאה שלמהרי"ץ זיע"א. במענה השני שלמהרי"ץ, ישנה למדנות עמוקה מאד. אולי אקרא זאת שוב, כיון שנראה לפענ"ד, כי ישנן כאן כמה טעויות במלים. אולי אגיד לכם מקודם, מה

השאלה, בכדי שתבוננו בה, תוך כדי הקריאה.

מהרי"ץ אומר כאן, כי באוכל, ישנה תועלת גם לנשמה. וברית, ישנה תועלת גם לגוף. ומהרי"ץ מודה, הוא כותב זאת במפורש תוך כדי המלים, כי עיקר ההנאה שלאוכל, הרוב הוא לגוף, והמיעוט הוא לנשמה. ולגבי הריח, זהו ההיפך, הרוב הוא לנשמה, והמיעוט הוא לגוף. אם כן קשה, מה הראיה? אולי חז"ל תיקנו כך בדוקא? אני שואל קושיא על מהרי"ץ, בכדי להבין את עומק המחשבה, כיון שהוא בעצמו כתב זאת. דהיינו, הקושיא היא, מי אמר כי ישנה ברכת שהחיינו, גם על מיעוט הנאה? הרי אתה בעצמך אומר, שתיקנו שהחיינו על האוכל, כיון שרוב ההנאה היא לגוף. זאת אני מבין, כיון שלא מתייחסים למיעוט, אלא לרוב. א"כ, כיצד כעת אתה אומר לגבי הריח, כאשר עיקר ההנאה הוא לנשמה, ורק המיעוט הוא לגוף, שמברכים שהחיינו? מי אמר, שישנה ברכה על המיעוט?

שאלה מהקהל: לפי התשובה הזאת, מה פירוש הכתוב 'ועניתם את נפשותיכם', לגבי יום כיפור? כיצד אתה יכול להריח ביום כיפור, הרי זהו מאה אחוז נשמה. מדוע מהרי"ץ אומר, כי ישנה כאן מעט הנאה לגוף, הרי אין פה בכלל גוף. והראיה, שמותר להריח ביום כיפור. כי מצד 'ועניתם את נפשותיכם', זה כולל את הכל. וא"כ היה צריך להיות, שאסור להריח ביום כיפור?

תשובת מרן שליט"א: מה השאלה, וכי אסור לגוף ליהנות ביום כיפור? אסור לראות פרחים יפים? אסור להסתכל על נברשת יפה הנמצאת בבית הכנסת, וכדומה? בגלל שאם האדם יסתכל, הוא ייהנה מכך?

שאלה מהקהל: מהרי"ץ אומר, שהגוף ניזון מזה. תשובת מרן שליט"א: אכן כתוב 'ועניתם את נפשותיכם', אבל הגמ' מביאה פסוקים, בתחילת פרק עשירי דמסכת יומא, מה נחשב

שהגוף אינו נהנה בכלל. א"כ, כיצד אתה אומר, שזה קאי גם על הגוף, אלא שלא הוא העיקר?

ועוד קשה, אתה הבאת את המגן אברהם, האומר כי ב'ריח חזק ביותר', מברכים שהחיינו. וממילא אמר מהרי"ץ, כי גם הגוף נהנה, כיון ש'מתחזק ראשו וגופו'. ולכאורה קשה, הרי מהרי"ץ עד עכשיו, וכן הלאה, מדבר על כל הבשרים, ולא דוקא על 'ריח חזק ביותר'. כך מסתמא, כיון שלא חילק בכך. אינני חושב, שישנו חילוק. דהיינו, מדובר לגבי ריח המתחדש משנה לשנה, כל הריחות שבעולם, ולא חייב להיות דוקא 'ריח חזק ביותר'. א"כ, מה הראיה מהמגן אברהם, לנושא שלנו? המג"א דיבר, על ריח חזק ביותר. ומהרי"ץ מדבר, על כל ריח. א"כ קשה, כיצד זאת ראייה?

ועוד קשה, אם נדייק בלשונו של מהרי"ץ, מדוע הוא אומר, 'זוהי ראייה "גם כן" שלעולם הגוף נהנה מהריח'. מה הפירוש 'גם כן'? וכי מקודם הוא הביא ראייה, שהגוף נהנה מהריח? כיצד אומר מהרי"ץ, כי יש לו עוד ראייה, 'גם כן' ראייה? היכן הוא הביא ראייה על כך מקודם? לכאורה, הוא לא הביא מקודם שום ראייה. הדבר אינו מובן. מהרי"ץ היה צ"ל, שזאת היא הראיה. הנה, מצאתי ראייה מהמג"א. אבל מקודם, לא הבאת שום ראייה.

בכדי להבין בס"ד את הדברים, נקדים בהתחלה את יסוד העניין. ישנה חקירה נפלאה של קדמונים. הרי כאשר האדם אוכל ושותה, הדבר מקיים לו את גופו. ואם האדם אינו אוכל ושותה, אזי הוא מת. מי נהנה מהאוכל? זהו הגוף. א"כ, למה כאשר האדם אינו אוכל ושותה, הוא מת? מה זה קשור? וכי הנשמה אכלה? הרי נשמה לא נהנית מן האוכל, אלא הגוף נהנה? למה האדם מת כאשר אינו אוכל ושותה?

נמשיך הלאה, כאשר האדם מת רח"ל, פגר מת, אם ננסה לתת לו אוכל, וכי הדבר יעזור

עיניו? כגון, אכילה שתיה. ישנם חמשה דברים, שעל כל אחד מהם, מביאה הגמרא פסוקים, כגון 'ויענך וירעיבך'. אבל על הריח, לא כתוב עינוי, ולכן הדבר מותר. הדבר פשוט. על כל דבר שנקרא עינוי, חז"ל שם הביאו ראייה לכך. אם תמצא לגבי הריח, שהוא נקרא עינוי, אזי תהיה קושיא. אבל משמע, כי הריח מותר, אפילו שישנה קצת הנאה לגוף. אולי אדרבה, הדבר מחזק את מה שאמרנו, שהגוף הוא המיעוט.

בכל אופן, השאלה היא, מי אמר שמברכים שהחיינו, אם ישנה רק מעט הנאה לגוף?

יתירה מכך, מהרי"ץ אומר, כי לפי זה מובן, מדוע מברכים 'אשר קידשנו במצוותיו וציונו להניח תפילין, וכן 'ציונו להתעטף בציצית', וכן 'ציונו על נטילת לולב', דהיינו בלשון רבים. מהרי"ץ אומר, כי לפי זה, יש לו תירוץ על כך, כיון שזה הולך על הנשמה.

אבל לכאורה קשה, וכי סלקא דעתך, שנברך 'אשר קדשני במצוותיו וציוני להתעטף בציצית'? כיצד אפשר לברך כך? הרי הדבר נראה שקר? שהרי הקב"ה, לא צוה רק אותי? לכאורה, לא היה צריך בכלל תירוץ, על השאלה הזאת, כי פשוט שהציווי הוא על כל ישראל.

קושיא נוספת, מהרי"ץ דיבר על ברכת 'שהחיינו', ועבר תוך כדי דיבור לברכת 'אשר קידשנו במצוותיו וציונו?' למה לא הסברת לי את ברכת שהחיינו, מדוע היא בלשון רבים, מפני שהברכה קאי על הנשמה והגוף? כיצד קפצנו לברכת 'אשר קידשנו במצוותיו וציונו'?

עוד קשה, מה ענה מהרי"ץ, על (הגמרא בברכות דף מ"ב ע"ב) 'איזהו דבר שהנשמה נהנית בו ולא הגוף?' 'כוונתם לומר, שאינו פטור מברכת שהחיינו'. אתה אומר לי, שהנשמה היא העיקר, והגוף הוא המיעוט. אבל הרי חז"ל אומרים, 'ולא הגוף'. משמע דהיינו

לו? הרי כמה שניתן לו אוכל, נכניס לו לפה, או עם אינפוזיה, לא יעזור שום דבר, הוא לא יחיה. לכאורה למה? הרי הגוף, הוא זה אשר נהנה מכך בחייו? א"כ מה קרה? למה אי אפשר להאכיל אותו אחרי מותו? הרי הגוף נהנה מכך? את הקושיא הזאת, מביא ספר שבט מוסר [פרק ל"ו], וז"ל, ועל זה חקרו הפילוסופים, לידע סיבת הנפש בגוף, איך מתחברים ע"י האכילה, כי הנפש והנשמה לאו בת אכילה היא, ולא עלתה בידם לידע הסיבה. הפילוסופים לא ידעו להסביר טעם לכך.

זכינו להגהות מהרי"ן בכתביד על ספר שבט מוסר, שנדפס זה מקרוב, והוא כותב הערה על עניין זה, וז"ל, הטבעיים נתנו טעם לזה, ונכון לפי הסברא. ומביאו כלי חמדה, סדר בשלח שלישי. וכולם כקש לפני רוח, אור מוריני האר"י ז"ל. אלו מלים קצרות שלמהרי"ן, והן תמציתיות מאד. אומר מהרי"ן, כי לחקירה שלפילוסופים, ישנה תשובה שלטבעיים. דהיינו, חכמי הטבע אמרו על כך תשובה, והם אמנם צודקים לפי הסברא. אבל, אם תדע מה אומר רבינו האר"י ז"ל, דבריהם 'כקש לפני רוח'. אין בכלל מה להשוות, האחד לשני.

חכמי הטבע, אמרו תשובה כדלקמן. נכון שהגוף נהנה מן האוכל, אבל גם הנשמה נהנית מן החום, אשר בא לגוף ע"י האוכל. הנשמה היא אש, והיא צריכה חומר בעירה, א"כ הקיום שלה הוא ע"י האוכל. כאשר האדם אינו אוכל ושותה, כגון ביום צום, האדם מרגיש כי הרעב תוקף אותו, ואם הוא לא יאכל עוד יום ועוד יום, אזי גופו מתאכל. פירוש, שהנשמה לוקחת את כל הלחיות שלגוף. ואם הוא לא יאכל כמה ימים, בסופו שלדבר הוא ימות, לא יהיה לו קיום, כיון שהנשמה נהנית מהחום שלאוכל. וכאשר אין לה אוכל, אזי היא אוכלת את הגוף, מה שהיא יכולה. ואם כבר אין לה מה לאכול, ממילא הגוף הזה מת, ולא יעזור שום דבר. כך תירצו קושיא זו, חכמי הטבע. אומר מהרי"ן, כי אמנם 'זה נכון לפי הסברא', יש בכך טעם, אבל

אם תשמע, מה אומר רבינו האר"י ז"ל, אז תבין את התשובה הנפלאה האמיתית. כמו שכתב רבי שלום שבזי זיע"א, 'תנה נא לי את התשובה האמיתית'.

רבינו האר"י אומר על הפסוק, **פִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יַחְיֶה הָאָדָם**, פִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִּי יִי יַחְיֶה הָאָדָם [דברים ח', ג']. מה הפירוש, 'מוצא פי יי'י? זהו המלאך. הרי כתוב, **אֵין לֶךְ כָּל עֵשֶׁב וְעֵשֶׂב מִלְמֻטָּה**, שאין לו מזל ברקיע, דהיינו מלאך, שאומר לו גדל, ויש גורסים פעם שנייה, גדל. [בראשית רבה י"ו]. דהיינו, הדבר הגשמי מתקיים על ידי מלאך. כי אחרת, למה שהזרעים יגדלו? אלא ישנו מלאך מיוחד, שהקב"ה מינה אותו, אשר הוא מגדל אותו. בלעדיו, למה שזה יגדל? א"כ יוצא, כי כל דבר גשמי, מאכל או משקה, מצוי בו דבר רוחני. בלעדי זה, הוא אינו יכול לגדול ולהתקיים בכלל. אמנם בעינינו הגשמיות, אין לנו את הכלים לראות זאת. אבל באופן רוחני, ישנו כאן דבר בגשמיות, המחובר לרוחניות. וכאשר האדם אוכל, ממילא כביכול הוא אוכל גם דבר רוחני הנכנס לגוף, והנשמה מתקיימת מכך. הדבר הפלא ופלא. 'לא על הלחם היינו, אתה חושב שאתה אוכל לחם, ואין הכוונה רק ללחם, אלא לכל דבר מאכל. כמו שנאמר [דניאל ה', א'] **עֲבַד לָחֶם** רַב, היינו לחם. וכגון שכתוב ג"כ בפרשה שקראנו, **לָחֶם אֱלֹהֵינוּ מִקְדָּשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים** [ויקרא כ"א, כ"ב], אין הכוונה רק ללחם, אלא כל דבר מאכל, נקרא לחם. כמו שנאמר עוד, **בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לָחֶם** [בראשית ג', י"ט]. 'לחם', זהו שם כולל. א"כ, אתה חושב שאתה אוכל לחם, או שותה מים, אבל תדע לך, כי ישנו כאן גם משהו רוחני, זהו 'מוצא פי יי'י יחיה האדם', דהיינו המלאך שגידל אותו. ממילא, זהו הדבר אשר מקיים את הנשמה.

על יסוד זה, בנויים דבריו שלמהרי"ן בתשובה שהבאנו. לכן הוא אומר, כי כאשר האדם אוכל, גם הנשמה נהנית מכך. חייב להיות שכך הוא. כמו שהוא אומר, כי 'מאפס אכילה, הוא מיד מת'.

הגוף נהנה ומתחזק. וכי היכי שהמאכל מהנה לגוף ומחזקו, לפענ"ד, צריכים פה לתקן.

הנני אומר לכם תיקונים אלו, למרות שראיתי כי אפילו בכת"ק שלמהרי"ץ כתוב כפי שמודפס כאן. וכן לגבי התיקונים, שברצוני לומר בהמשך. אבל התיקונים הבאים בפרט, חושבני כי הם מוכרחים. אני חושב, כי הסיבה לכך היא, מפני שישנם אנשים, אשר מהלך דיבורם, ומהלך כתיבתם, הוא שונה. דהיינו, לפעמים הם כותבים דברים אחרים, מה שנמצא כעת בראשם. הדבר הוא כפי שמצינו במדרש לגבי רבי מאיר, שבמקום לכתוב בפסוק וְהָיָה טוֹב מֵאֵד [בראשית א', ל"א], הוא כתב בספר תורה וְהָיָה טוֹב מוֹת', כיון שהוא חשב על כך בזמן הכתיבה. ה"ה בנ"ד, מחשבתו של מהרי"ץ, רצה קדימה בהרבה, ולכן הוא כתב מה שכתב. תכף תראו ותבינו זאת בהמשך. אמנם בתיקון שלפנינו, אני אומר תיקון רק לטיבותא. אבל בהמשך, התיקון הוא מוכרח.

כתוב כאן, וְכִי הִיכִי, אולם צריך להיות כתוב וְכִי הִיכִי. דהיינו, הוא רוצה להביא ראיה, לנקודה המיוחדת שבדבריו. וְכִי הִיכִי שהמאכל מהנה לגוף ומחזקו וכו'. כבר אמרנו מקודם, שמהרי"ץ הביא אח"כ ראיה מהמג"א, אבל כעת מהרי"ץ אומר זאת מסברא ידידה. כך נראה לו, הדעת נותנת כך. כי כפי שהאוכל הוא לגוף וגם לנשמה, א"כ מסתבר כי גם הריח, אמנם הוא לנשמה, אבל גם לגוף. זאת הנחה. מסתבר שהדבר כך. דכי היכי שהמאכל מהנה לגוף ומחזקו, זאת הראיה, והנשמה ג"כ נהנית שמתחזקת בגוף ומאירה בו בכח, דהיינו בחזק ובתוקף, ע"י המאכל, כביכול הגוף נותן חיזוק לנשמה, ה"נ בריח, שניהם שותפים בו. שאף שעיקר הנאתו הוא לנשמה, מ"מ מְטִי הנאה ממנו לגוף שמתחזק ומבריא, וזה בלא זה לא סִגִי, כי כשהגוף חלש מֵאֶפֶס אכילה, מיד מת ונשמה מסתלקת. זהו כפי מה שהוא בעצמו כבר כתב שם, בהערה על ספר שבט מוסר. דברי תורה, עניים במקום אחד, ועשירים

שאלה מהקהל: אני קראתי על הפסוק הזה, תירוץ אחר. שהרי ה' עשה את הבריא בעשרה מאמרות שלו, עם הפה שלו, ואז הרוח, דהיינו דיבור ה' בעת הבריא עצמה, השפיעה על החומר, והרוח הזאת היא שמחיה את הנשמה. כך מובא בס' מעיינה של תורה פר' עקב. תשובת מרן שליט"א: יפה, שבעים פנים לתורה. זה כמעט אותו תירוץ, בסגנון אחר, ומובא ג"כ בשם האר"י.

אקרא לכם את לשון הספר כלי חמדה ופרשת בשלח ג' דף צ"ד עמוד ג', אמנם המקובל האלדי ז"ל פירש, כי ממש על ידי המאכל ניזונים יחד ונהנים הגוף והנפש, וזה כי הוא יתברך ויתעלה ניצוצי זיו הדרו הָגָה מפיו יצא מאירים מהעולמות העליונים על זה העולם השפל, ובמאמרו מתהוים מלאכים הממונים על כל עשב ועשב, והוא המכהו ואומר לו גדל גדל, פעמיים הוא גורס 'גדל', עד שאח"כ בגמר בישול הפרי או הדגן, נשאר בו קדושת אותו המלאך באותו הפרי או הלחם או כל דבר שהוא. ובבוא האדם לאכול הגוף והחומר, אותו חמירות או הפרי או הדגן או מה שהוא. והנשמה נהנית מניצוצי הקדושה והמלאך ההוא, ובו ניזונת. וזהו מה שאמר, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, שהיא הנשמה, על מה היא חיה? כי על כל מוצא פי י"י, דהיינו אותה קדושה שיצאה מפי ה' ונעשה מלאך לאמר גדל, על אותו פי ה' יחיה האדם, עד שלפי זה הקדושה מתפשטת מהשי"ת לכל העולמות, וחוזרת אליו, מעין (קהלת א', ז') כל הנחלים הולכים אל הים וגו' אל מקום שהנחלים הולכים, שם הם שבים וגו' עכ"ל. הרבה מפרשים, אפילו קדמונים לפני האר"י, כגון רבינו בחיי, כבר מדברים על כך.

על-פי היסוד הזה, בא מהרי"ץ ואומר לנו כאן, את מה שהוא אומר. כעת נקרא את תשובתו, שזהו התירוץ השני, ועוד, דלאו הנאת הנשמה לבד הוא אלא גם הגוף נהנה מהריח, דהא במה שהנשמה מתחזקת בהנאת הריח, ג"כ

במקום אחר. כלומר, הדבר הוא, כפי מה שהביא שם, וציין בשם כלי חמדה, שכתב בשם רבינו האר"י ז"ל, וכולם מודים ליסוד הזה. נמצא א"כ, שהמאכל מהנה לנשמה, אף שעיקר המאכל הוא הנאת הגוף. חושבני, כי כאן הלשון צריכה תיקון, כיון שהדבר אינו מובן, וכמו שאין ברכת "שהחיינו" החלטית על הנאת הגוף לבד, שהרי הנשמה מטי לה הנאה מהמאכל, הסגנון אינו מובן, שהרי לא דיברנו על כך, הרי אין ברכת שהחיינו על הנאת הגוף. וכן, כמו כן ברכת "הריח" אינה החלטית על הנאת הנשמה לבד, הרי לא דיברנו על ברכת הריח? אלא צ"ל כך, כמו שאין ברכת "הנהנין" החלטית על הנאת הגוף לבד, כמו כן ברכת "שהחיינו" אינה החלטית על הנשמה. רוצה לומר, כי כפי שברכת 'המוציא לחם מן הארץ', או ברכת 'בורא פרי העץ', הדבר אינו החלטית, שהברכה היא רק על הגוף, כיון שהיא גם על הנשמה, ה"ה לגבי ברכת שהחיינו, אינה רק על הנשמה, אלא גם על הגוף. אותו הדבר צריך לתקן בפיסקא הבאה, שם כתוב, דאינו פטור מברכת "שהחיינו". צריך לומר, דאינו פטור מברכת "הריח".

כעת נסביר בפשטות, את עומק דבריו. מהרי"ץ לומר, מברכת הנהנין, לברכת הריח. כפי שבאוכל, גם הנשמה נהנית, מסתבר כי כך הוא גם לגבי הריח, שהגוף גם ינה ממנו. זאת ההנחה, וכנראה גם במציאות, הדעת נותנת שכך אכן מרגישים.

ממילא, לגבי מה ששאלנו, שהרי זהו רק מיעוט? התשובה היא, כי מהרי"ץ מוכיח יפה מאד. אכן, זהו רק מיעוט. אבל, וכי על הנאה מועטת, לא מברכים? אם האדם שותה טיפת מים, הוא לא יברך? על כך מהרי"ץ בכלל לא היה צריך לדון. לא הפריע לו כלל, שבאוכל זהו הרוב לגוף והמיעוט לנשמה, וברית זהו הרוב לנשמה והמיעוט לגוף. העיקר הוא, כי אם אגיע למסקנא, שישנה קצת הנאה לגוף מן הריח, א"כ גם על קצת הנאה, צריך לברך. כמו שאם

האדם אוכל פירור שללחם, או פירור שלפרי, או שותה טיפת מים, הוא חייב לברך ברכת הנהנין, אם כן ה"ה בנ"ד, עליו לברך. לא הפריע למהרי"ץ, שזהו רק המיעוט, כי אין שום חילוק בכך, ולא זאת היא הנקודה.

ולגבי מה ששאלנו, מה עם ברכת שהחיינו? למה מהרי"ץ לא דיבר על ברכת שהחיינו, מדוע היא בלשון רבים? א"כ ראשית, הדבר מובן מעצמו. אבל חושבני, כי זה מפני שיש על כך טעם נוסף. מי שיראה בספר בארות יצחק [הלכות תפילה ס"ק כ"א דף רי"א], הבאתי שם בס"ד את ספר חסידים [אות תתט"ל], האומר כך, כל התפילות והברכות תיקנו בלשון רבים, שאילו נראים בלשון יחיד, נראים כאילו לשוא. כי איך יתכן שהעבד יאמר 'אשר בחר בי מכל העמים ורוממני מכל לשון וקידשני במצותיו?' ולכך כשהברכה מתוקנת בלשון רבים, אז אין קשה. וכן אם היו מברכים 'שהחיינו וקיימתנו לזמן הזה', איך יתכן למרי נפש שמת לו מת בו ביום, לברך כן? ואיוב אמר (איוב ג', כ'), 'למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש. אם האדם צריך לברך שהחיינו, ורח"ל מת לו מת, כיצד הוא יכול לברך שהחיינו? מה תגיד, 'שהחיינו?' ואיך יאמר מי שהוא מר נפש, ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה? לא בשבילו לבד אומר, אלא בשביל אחרים. א"כ, יתכן גם כי מהרי"ץ לא רצה להקשות את השאלה הזאת, כיון שכבר יש על כך תירוץ. אבל לגבי 'אשר קידשנו במצוותיו וציונו', זאת אכן קושיא.

ולגבי מה ששאלנו, וכי אפשר להגיד 'אשר קדשני במצוותיו וציוני?' הרי זהו שקר? שמע מינה בודאי, שלא זאת היתה קושיית מהרי"ץ. אלא, מהרי"ץ טוען כך. הרי הלשון 'אשר קידשנו במצוותיו וציונו', הכוונה היא על כללות עם ישראל. א"כ תגיד, אשר קידש את ישראל, וציונו וכו'. מדוע אתה אומר בלשון סתומה, אשר קידשנו? על מי המדובר, במלים 'אשר קידשנו'? על הציבור הנמצא כאן? על העיר בני

מועטת. ואע"פ שאצל הנפש היא הנאה מרובה, לא שייך לברך שהחיינו בעבור הנאת הנפש, כי הנפש נצחית ולא תמות, ולא שייך לגבי דידה ברכה של שהחיינו, וכנז' בפוסקים ז"ל.

אולם מהרי"ץ זיע"א, אינו מסכים לסברא הזאת. מהרי"ץ טוען, כי הריח, מחזק את הגוף ומבריא אותו. דהיינו, אכן אתה צודק שהדבר מתעכל, אבל התועלת מכך תהיה גם לאחר מכן, כיון שהחיוזק שקיבל הגוף מהריח, יהיה גם אחר כך. מהרי"ץ מדבר על כך בהמשך התשובה, שלא קראנו אותה.

לגבי השאלה ששאלנו בהתחלה, מדוע מהרי"ץ הביא את ספר קיצור של"ה, ולא את ספר של"ה בעצמו? התשובה פשוטה מאד, כיון שהדבר אינו נמצא בספר של"ה בעצמו. ביקשתיהו ולא מצאתיהו. מי שחיבר את קיצור השל"ה, עשה הגהות, והוסיף דברים שאינם כתובים בספר של"ה. לכן, מהרי"ץ היה חייב להביא, את ספר קיצור השל"ה.

ולגבי מה ששאלנו, מדוע מהרי"ץ אומר 'עתה ראיתי קצת זקנים שעדיין מחזיקים במנהגם', משמע כי לולי זאת, מהרי"ץ לא היה מחזיק במנהג זה? חושבני, כי התשובה ברורה, כיון שזהו עניין של ספק ברכות. דהיינו, אם המנהג הזה היה מתבטל, כנראה שמהרי"ץ לא היה מחזק ומקיים אותו. כי כיון שהמנהג התבטל, א"כ למה להיכנס לספק ברכות? כלומר, שיטת מהרי"ץ, היא ממוצעת. לא כל דבר שעשו הקדמונים, אחז בו מהרי"ץ בכל עז. לדוגמא, הקדמונים היו עושים בספר תורה, את האות קו"ף, דבוקה לגג וע"י שו"ת פשו"ט ח"א סי' ק"ז. אבל בפועל, מנהג זה התבטל, כיון שישנה מחלוקת בעניין הזה, וישנם האומרים שהדבר פסול, א"כ למה להיכנס לשאלות. מהרי"ץ בעצמו לא כתב כך (כמו שראיתי אפילו במגילת אסתר כת"י קדשו, וכבר הדפסנו צילום ממנה. ואם כן בודאי אפילו בספרי תורה

ברק? לא פירטת, על מי המדובר. מדוע תיקנו לומר זאת בלשון רבים? היו צריכים לתקן במפורש, 'אשר קידש את ישראל, וציום להתעטף בציצית'. הלשון רבים כאן, הוא סתום. אבל אם המדובר, על דברים הנוגעים אלי, א"כ הדבר מובן, כיון שזה קאי על הגוף ועל הנפש ביחד.

דרך אגב, הבן איש חי כותב בפרשת ואתחנן [שנה ראשונה סעיף א'], כדלקמן. הוא כמובן הולך לפי מסקנת יתר הפוסקים, שאין מברכים שהחיינו על הריח. אבל גם הוא מודה, כי בעצם גם הגוף נהנה מכך. וז"ל, על הנאת הריח, צריך לברך, וסמכו זה אקרא בפסוק 'כל הנשמה תהלל יה', איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו? זה הריח. דאע"פ שהגוף נמי נהנה ממנו, עכ"ז הנאת הנשמה מן הריח היא יותר מרובה מהנאת הגוף. כי הנאת הגוף מסתלקת תכף ומיד כשיעבור הריח, אבל הנאת הנפש מן הריח מתמדת ונשארת כוחה בה. ומטעם זה אין מברכין על הריח ברכה אחרונה, מפני כי אצל הגוף הנאה מועטת היא, שעוברת ממנו תכף. ודמי לאכילה שאין מברכין עליה ברכה אחרונה אחר העיכול שנתעכלה. לכאורה, מדוע לא מברכים ברכה אחרונה על הריח? הרי אם האדם אכל פרי, הוא מברך בהתחלה 'בורא פרי העץ', ואח"כ ברכה אחרונה, 'בורא נפשות רבות'. ואם זהו פרי משבעת המינים, מברך לאחר האכילה 'על העץ ועל פרי העץ'. א"כ, מדוע לא מברכים ברכה אחרונה על הריח? התשובה היא, כי לא שייך לברך על כך, משום שזהו כמו שהאדם אכל, והאוכל כבר נתעכל בגופו. ה"ה לגבי הריח, לאחר שגמר להריח, נגמרה ההנאה, ואין לאחר מכן כלום. לכן טוען הבן איש חי, כי אכן ישנה הנאת הגוף, אבל זאת אינה הנאה גדולה, מפני שההנאה הזאת מסתלקת לאחר מכן. לכן, זאת אינה הנאת הגוף, כי כביכול הדבר כבר התעכל. ומטעם זה ג"כ אין מברכין שהחיינו על הריח, אע"פ שהוא בשמים אשר יתחדשו משנה לשנה, מפני שהנאת הריח אצל הגוף היא הנאה

כתב כך), למרות שיישב בתשובתו את מנהג הקדמונים, נגד אלה שרצו לפסלם, ודברי מהרי"ץ התקבלו כמו שדיברנו בזמנו. וכן לגבי השורות, שלפני שירת האזינו. ישנם עד היום ספרי תורה כאלה, כפי שהקדמונים היו עושים, שהשורות הן צרות, ונשאר ריוח מימין ומשמאל. אולם ישנם הטוענים, כי הדבר נחשב כפרשה. דהיינו, כיון ששירת האזינו כתובה בשורות רחבות, והשורות מלמעלה הן צרות, א"כ הריוח מימין ומשמאל לכאורה נחשב כפרשה. אם כי אפשר לומר מסברא, כי כיון שהם שש שורות רצופות, לא מסתבר שזאת פרשה, כיון שהדבר נראה מכוון, שהשורות יהיה כך. אבל מסקנת מהרי"ץ בשו"ת פעו"צ וחלק ב' סימן כ"ב, כי טוב להחמיר בכך לכתחילה, לצאת יד"ח כל הדעות, למרות שהקדמונים לא נהגו כן. אם כן יוצא, כי לאמיתו שלדבר, גם בנ"ד, אילו היה המנהג מתבטל, כדאי היה שלא לברך, בגלל שזה עניין שלספק ברכות. אולם לאחר שמהרי"ץ פסק כן, נשאר הדבר קיים ועומד.

שאלה מהקהל: אחרי הטענות הנפלאות של מהרי"ץ, א"כ גם בלי הזקנים היה צריך להיות כך?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. אולי העניין שלזקנים, זה רק מה שדחף אותו לומר כן, זה היה המעורר הראשון לעיין. יכול להיות בהחלט שהטענות הללו אכן כל כך חזקות, שגם אם המנהג התבטל היה אפשר לחדש אותו. אבל מה אפשר לעשות? הרי למעשה, הרבה הפוסקים אומרים, שלא לברך. וא"כ הדבר לא גרע מסב"ל. או שאפשר אולי לעיין, לאידך גיסא, איך בכל זאת ניתן ליישב את טענותיו הללו. למשל, אם תראה בספר ברכי יוסף ואו"ח ריש סימן רט"ז, שם כותב החיד"א כך, ולעניין הלכה, נראה דאין לברך, דהרי במחלוקת שנויה. ואף דלהרדב"ז פשיטא ליה טובא, אם איתא להא לא הוי שתקי מיניה רבוותא קמאי, בדרגילי רבנן למימר אכיוצא בהא, וכל בתר איפכא, לא ראינו ולא שמענו בדורנו ודורות

שלפנינו מי שמברך זמן על הריח, ודלא כהרב שבות יעקב וכו'. וזאת, אפילו שראה הרבה פוסקים האומרים, כן לברך. והוא מוסיף, וכן עמא דבר. אבל עכ"פ אצלינו כיון שהמנהג הזה החזיק מעמד, ומהרי"ץ תפס זאת בזמן שהמנהג היה עדיין קיים, ממילא יש לכך קיום גם בזמנינו.

כיון שהזמן קצר, אעצור כאן, למרות שישנן עוד כמה נקודות לברר ולהסביר בנושא זה. רציתי גם לדבר על נושא המלה יְמִישְׁנִי [שמואל ב' כ"ב, י"ז], כהמשך למה שדיברנו בשיעור הקודם, ועל עוד כמה דברים, אבל הזמן קצר והמלאכה מרובה. ה' ברוך הוא יזכנו. ועיין הרחבה בעניין זה בשיעור מוצש"ק בהר ומוצש"ק במדבר ה'תשע"ד.

בכל אופן, להלכה למעשה, מי שיש לו ריח חדש, יברך על כך ברכת שהחיינו לכתחילה. וישנם עוד הרבה פוסקים האומרים כך, ובכל אופן לפי שיטתנו ולמנהגינו, הדבר הוא כך.

שאלה מהקהל: מה זה ריח חדש? תשובת מרן שליט"א: דבר שבכל השנה אין לו ריח, ובזמן מסויים, כגון בזמן הפריחה, יש לו ריח. כמו לגבי פרי חדש.

שאלה מהקהל: מה לגבי ריחאן ושדאב? תשובת מרן שליט"א: להם יש ריח כל השנה.

ברוך ה', שיצאנו עם מסקנא לדינא, לגבי העניין הזה.

אולם ברצוני לומר לכם, כי ישנו חידוש נוסף בדברי מהרי"ץ, וברצוני לבסס זאת בעז"ה בשיעור הבא בל"נ, והוא כי מי שנהנה מהפרי חדש כאשר הוא רואה אותו, הוא צריך לברך כבר אז שהחיינו. בזמנו ושיעור מוצש"ק בשלח התשע"ד השארנו נושא זה ב'צריך עיון', אולם כעת מצאתי חיזוק לכך. דהיינו, שלא נעקר דין התלמוד, על 'הרואה פרי חדש', ושמברכים רק בשעת האכילה, אלא שיש מקום לאדם ששמח

שאלה מהקהל: באמירת קדיש על נפטר, האם אני יכול להגיד קדיש אחד על כמה אנשים? תשובת מרן שליט"א: זכרון אחד עולה לכאן ולכאן.

שאלה מהקהל: גם לגבי ההפטרה זה כך? תשובת מרן שליט"א: כן.

כאשר הוא רואה פרי חדש, לברך שהחיינו, אפילו שהוא אמור לאכול אותו יותר מאוחר, שיברך בשעת הראייה. זהו גם חידוש נוסף של מהרי"ן בתשובה הזאת, ואעפ"י שהרבנים שושנת המלך ותורת חכם לא העתיקו זאת, אבל בעז"ה אנו נסביר איך הגענו למסקנא הזאת.

שאלה מהקהל: לפי דברי האר"י, שהדבר הרוחני נמצא בכל דבר שהוא צומח, א"כ מה לגבי אכילת בשר למשל, הרי זהו דבר היותר רחוק מהמלאך שאומר לו גדל? תשובת מרן שליט"א: צריכים להגיד, שזהו לאו דוקא על עשבים ופירות, אלא בכל מיני מאכל.

שאלה מהקהל: הבהמות גם אוכלות עשב, זה נחשב גידולי קרקע, [כדאיתא בבבא קמא]. תשובת מרן שליט"א: לא חשוב, אבל למה הכוס למשל, אינו גודל? אלא בודאי, שישנו משהו אשר מגדל את הבשר. צריך כוח רוחני, אשר ידחף אותו. 'מלאך', זהו משל, לא חייב להיות שזהו רק המלאך. דהיינו, הכוונה היא, שהקב"ה ברא כוח, אשר דוחף אותו לגדול. זהו 'מוצא פי יי'. הרי דבר שצומח ומתגדל, כגון בשר, בודאי שישנו משהו רוחני, שדוחף אותו לגדול. מה אתה שואל, למה חז"ל דיברו דוקא על עשבים?

המשך השאלה מהקהל: כן. אולי בגלל שהבהמות אוכלות עשבים, א"כ הם בעצמם ניזונים, מהכוח הרוחני של מלאך אשר אמר להם 'גדל'. ממילא הדבר ממשיך גם אל הבשר. אבל אז יוצא, שזהו דבר רחוק יותר. תשובת מרן שליט"א: מסתבר שאין הבדל. הרי אם האדם יאכל רק בשר, ולא יאכל דברים אחרים, הנשמה שלו ג"כ מתקיימת. הדבר סימן, שישנו חלק רוחני, גם בבשר. זאת ראייה, שגם דבר זה נותן קיום לאדם.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741